

ДИНАМИКА НА ЗАБОЛЕВАЕМОСТТА ОТ ЗЛОКАЧЕСТВЕНИ НОВООБРАЗУВАНИЯ В БЪЛГАРИЯ

Ралица Златанова-Великова

*Медицински университет – София, Факултет по Обществено здраве, 1527 София,
България, e-mail: raliczlatanova@abv.bg*

THE DYNAMICS MORBIDITY OF MALIGNANT NEOPLASMS IN BULGARIA

Ralitsa Zlatanova-Velikova

*Medical University – Sofia, Faculty of Public Health, 1527 Sofia, Bulgaria. E-mail:
raliczlatanova@abv.bg*

ABSTRACT

The malignant diseases are the second leading cause of death in developed countries and in Bulgaria. They causing much suffering and a heavy economic burden for society, for the family and for the individual, characterized by enhanced needs for medical services, loss of working capacity and premature death. Incidence of malignancy in Bulgaria is constantly increasing. This paper examines and analyzes the dynamics of the morbidity of malignant neoplasms in Bulgaria for the period since 1990. - 2012. The trend is constantly increasing both for the total and the newly registered cases of malignant neoplasms. The distribution of location of these diseases for 2011 and 2012 is presented. They are one of the eight groups of disorders, which account over 90% of the overall structure of the disease in the country, become chronic and frequently lead to invalidity. They show a continuous trend for "rejuvenation", ie their entry and their increase among people of working age.

Keywords: morbidity, malignant neoplasms, trend

Злокачествените заболявания са сред основните причини за смърт както в Европа, така и в България. В края на миналото хилядолетие онкологичните заболявания са причина за смъртта на всеки един от четири европейци. За тях е характерно високо ниво на смъртност и заболеваемост сред популацията и очертаваща се неблагоприятна динамика, засягат голяма част от лицата в активна възраст, имат висок дял в структурата на причините за умирация сред населението и особено при лицата в активна възраст, имат висок дял в структурата на разходите за лечение и рехабилитация. Тази група заболявания изисква намесата на висококвалифицирана и специализирана медицинска помощ, налага комплексно лечение с използване на скъпоструващи медикаменти и използване на високотехнологични процеси, нанасят значителни социални, икономически и психологически щети на индивидите, семействата им и обществото като цяло и натоварва обществените фондове и социалните служби поради продължителна нетрудоспособност и инвалидизация. Всичко това им отрежда място в групата на социалнозначимите заболявания, които определят профила и структурата на смъртността и заболеваемостта в дадена страна или регион.

Цел. Целта на настоящата статия е да проучи и анализира динамиката на заболеваемостта от злокачествени новообразувания в България.

За решаване на тази цел си поставихме следните задачи:

1. Изясняване на характеристиката и разпространението на злокачествените новообразувания.
2. Мястото на злокачествените новообразувания в групата на социално-значимите заболявания.
3. Проучване на динамиката на заболеваемостта от злокачествени новообразувания за периода 1990г -2012г.

4. Анализ на разпределението на злокачествените заболявания по локализации за 2011г. и 2012г.

Материал и методи. Проучихме данните от националния център по здравна информация /НЦЗИ/ и националния статистически институт /НСИ/.

Злокачествените новообразувания са голяма група от различни заболявания, характеризиращи се с неконтролируем клетъчен растеж. При рак (cancer), злокачествените клетки се делят и растат по-бързо от нормалните, образуват злокачествени тумори и инвазират части на тялото, разположени в съседство или отдалечени от първичния тумор тъкани чрез лимфната система или кръвта. Известни са над 200 различни злокачествени новообразувания, които се срещат при хората.

Факторите, причиняващи развитието на раково заболяване са твърде комплексни. Известни рискови фактори са употребата на тютюн, някои инфекции, радиация, липсата на физическа активност, наднормено тегло и замърсители на околната среда. Тези фактори могат да увредят гените директно или да се комбинират със съществуващи генетични дефекти в клетките. Приблизително 5-10% от случаите със злокачествени новообразувания се дължат на наследствено обусловен дефект.

Малигнените неоплазми се състоят от клетки, които изглеждат различно от нормалните клетки, от които произхождат. Злокачествени новообразувания, възникнали от епителни клетки се наричат карциноми, получените от мезенхимни (съединителна тъкан) клетки се наричат саркоми. Злокачествените новообразувания на мозъка и неоплазмите на имунната система са специфично категоризирани и имат сложна номенклатура [2].

Характеристиките на злокачествени новообразувания включват [2]:

- бързо увеличаване на размера;
- различно изразена степен на диференциация на клетките (или липсата на диференциация, наречен анаплазия);
- склонност да инвазира околните тъкани;
- способност да метастазират в тъкани, отдалечени от първичната локализация.

Цитологичните характеристики на злокачествени новообразувания включват:

- увеличени ядрени размери (с увеличено ядрено-цитоплазмено съотношение - N/C);
- промени в ядрения или клетъчен размер (плеоморфизъм);
- липса на диференциация (анаплазия);
- увеличено съдържание на ядрена ДНК с последващо тъмно оцветяване с хематоксилин и еозин (хиперхроматизъм);
- видими нуклеоли или аномално разпределение на хроматина в ядрата;
- атипични митози.

Описаните по-горе характеристики представляват "атипични" признаци, наблюдавани посредством микроскопия.

Разпространението на злокачествени новообразувания се осъществява посредством:

- пряка експанзия (инвазия) на околните тъкани;
- чрез лимфните съдове в лимфните възли (лимфогенно разпространение) - типично за карциномите;
- чрез кръвообращението (хематогенно разпространение) - типично при карциноми или саркоми;
- в телесните кухини (перитонеална кухина, плевра и др.).

В началото на появата си ракът не води до появата на симптоми. Клиничната изява се наблюдава след увеличаване на размерите на туморната маса и притискането на съседни органи и тъкани или в резултат на разязвяване на тумора. Симптомите зависят от вида и местоположението на рака. Малко от симптомите са специфични за злокачествени новообразувания, много от тях са често срещани и се наблюдават при различни патологични

състояния. Поради тази причина, ракът се нарича "великият имитатор". Често пациенти, преди поставяне на диагноза - рак, са лекувани от други заболявания [2].

Общите симптоми се дължат на ефекти на рака, които не са свързани пряко с него или са резултат на разсейване (метастазиране) на процеса. Те могат да включват: необяснима загуба на тегло за кратък период от време, висока температура, обща отпадналост и значителна умора, и промени от стана на кожата. Болест на Ходжкин, левкемия, рак на черния дроб или бъбреците могат да причинят постоянна висока температура с неизвестен произход.

Специфичната констелация от системни симптоми, наречена паранеопластичен феномен (синдром), може да се наблюдава при някои видове рак.

Повечето **злокачествени новообразувания** се диагностицират при появата на клинично значими симптоми или при скринингови изследвания. Окончателната диагноза се поставя от патолог след изследване на тъканна проба. Индивидите, при които има съмнение за развитие на рак, се изследват посредством провеждане на кръвни, рентгенологични изследвания, компютърна томография, ендоскопия и др [2].

Злокачествените заболявания са втората водеща причина за смърт в развитите страни. Те са една от осемте групи социално значими заболявания, които заемат над 90% от общата структура на заболяванията в страната, хронифицират се и често водят до инвалидност. При тях се наблюдава непрекъсната тенденция за „подмладяване”, т.е. навлизането им и увеличаването им сред хората в активна възраст. Злокачествените заболявания причиняват много страдания и тежко икономическо бреме за обществото, индивида и семейството, изразяващо се с повишени потребности от медицински услуги, загуба на работоспособност и преждевременна смърт. Честотата на разпространение на злокачествените заболявания в България непрекъснато се увеличава. На таблица 1 е представена динамиката на заболяемостта от злокачествени новообразувания в България за периода от 1990г. – 2012г. Тенденцията е към непрекъснато увеличаване както на общия брой, така и на новооткритите регистрирани заболявания от злокачествени новообразувания. През периода 1990-2012г. болестността се увеличава и достига 3703.0 случая на 100 000 души от населението. Заболеваемостта (новооткритите случаи) нараства от 252.8 на 432.4 на 100 000 население през 2012 година [1].

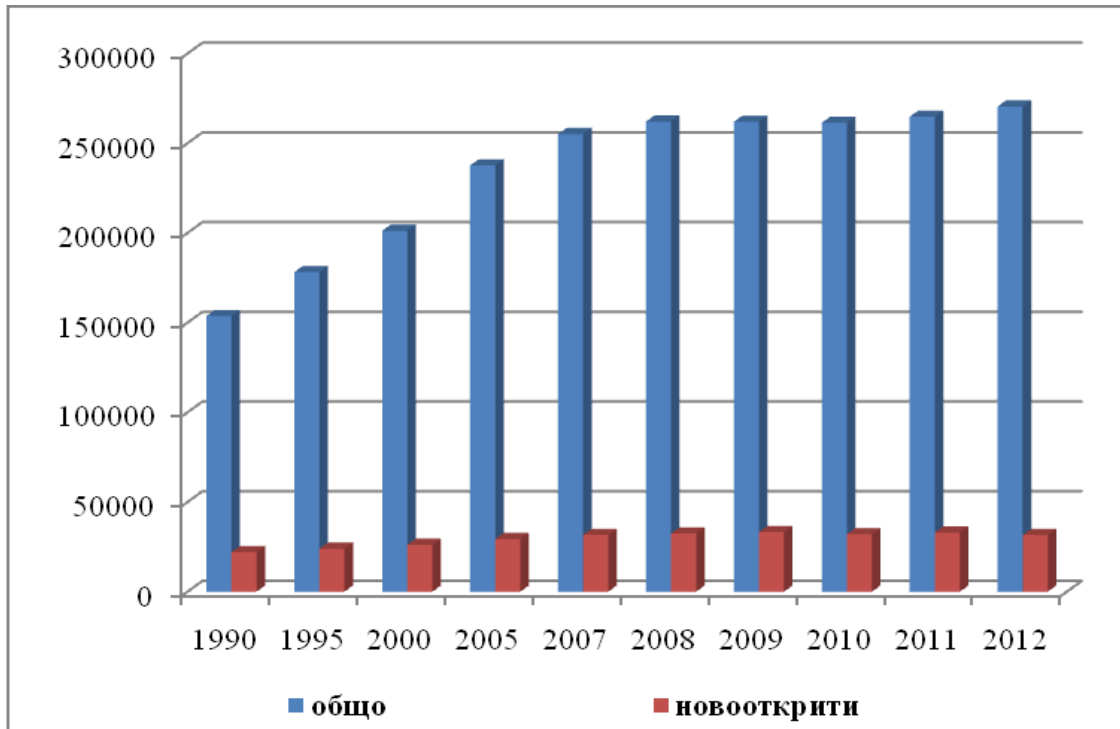
Таблица 1. Регистрирани заболявания от злокачествени новообразувания

година	Общо	в това число новооткрити	Общо	в това число новооткрити
	Брой		На 100 000 население	
1990	153651	22038	1762.4	252.8
1995	178179	23966	2119.6	285.1
2000	201226	26156	2462.9	320.1
2005	237607	29354	3069.9	379.3
2007	255120	31706	3330.7	413.9
2008	262059	32478	3437.6	426.0
2009	261974	33246	3453.8	437.3
2010	261382	32067	3469.2	425.6
2011	264739	32969	3602.7	448.7
2012	270492	31588	3703.0	432.4

Източник годишник на НЦОЗА, 2013 г. [1]

На фигура 1 е представена динамиката в броя на регистрираните заболявания от злокачествени новообразувания за периода 1990 – 2012г. За разглеждания период се наблюдава увеличаване на общия брой регистрирани заболявания от злокачествени новообразувания от 153651 на 270492 през 2012 г. Новооткритите регистрирани заболявания от злокачествени новообразувания бележат също нарастване за периода от 22038 на 31588 през 2012г.

Фигура 1. Регистрирани заболявания от злокачествени новообразувания за периода 1990 – 2012г. /брой –общо и новооткрити/

На таблица 2 е представено разпределението на регистрираните заболявания от злокачествени новообразувания по локализации за 2011г. и 2012г [1]. На първо място и през двете разглеждани години е рака на млечната жлеза, последван от рак на храносмилателните органи и рак на пикочната система.

Таблица 2. Регистрирани заболявания от злокачествени новообразувания по локализация /на 100 000 души/

<i>Локализация на новообразуванието по МКБ-10</i>	<i>2011</i>		<i>2012</i>	
	<i>Общо</i>	<i>новооткрити</i>	<i>Общо</i>	<i>новооткрити</i>
Общо	3602.7	448.7	3703	432.4
Устни, устна кухина и фаринкс	105	11.3	104.4	10.4
в т.ч. устна	56.9	2.6	55.9	2.2
Храносмилателни органи в т.ч	542.4	104	548.3	96.4
стомах	74.6	19.1	71.1	17
дебело черво	229.2	32.4	237.3	32.4
ректосигмоидална област, право черво (ректум), анус и анален канал	168.1	23.9	173.3	2.8
Дихателни органи и гръден кош	213.7	56.8	210.3	52.4
в т. ч.: трахея, бронхи и бял дроб	138.8	48.3	135	44.8
Кости и ставни хрущяли	10.7	0.8	10.7	0.8
Меланом и други злокачествени новообразувания на кожата	775	62.2	801	64.7
Мезотелиална и меки тъкани	37.7	4.6	39.2	4.3
Млечна жлеза	646.4	51.1	667.8	49.4
в т.ч.: млечна жлеза при жените	1246.4 ¹⁾	98.2 ¹⁾	1286.9 ¹⁾	95.2 ¹⁾
Женски полови органи	1063.3 ¹⁾	82.1 ¹⁾	1092.3 ¹⁾	80.1 ¹⁾
в т.ч.: шийка на матката	371.5 ¹⁾	27.3 ¹⁾	384.6 ¹⁾	26.2 ¹⁾
тяло на матката	459.5 ¹⁾	31.3 ¹⁾	469.1 ¹⁾	29.8 ¹⁾
яйчник	183.5 ¹⁾	19.5 ¹⁾	187.9 ¹⁾	19.6 ¹⁾
Мъжки полови органи	419.1 ²⁾	76.6 ²⁾	460.3 ²⁾	82.1 ²⁾
в т.ч.: простата	311.2 ²⁾	70.6 ²⁾	346.5 ²⁾	74.5 ²⁾
Пикочна система	230	30.2	238.2	28.7
в т. ч.: пикочен мехур	159.7	20.9	165.3	19.7
Око, главен мозък и други части на централната нервна система	44.4	8.8	43.4	7
Щитовидна и други ендокринни жлези	63.1	3.8	66.2	3.3
Неточно определени, вторични и неуточнени локализации	42.7	17.7	41.9	17.2
Лимфна, кръвотворна и сродните им тъкани	141.9	17.9	147	16.8
Самостоятелни (първични) множествени локализации	-	-	-	-

¹⁾ На 100 000 жени

²⁾ На 100 000 мъже

От представените резултати могат да се направят следните изводи:

1. За периода от 1990г. – 2012г. се наблюдава тенденция към непрекъснато увеличаване както на общия брой, така и на новооткритите регистрирани заболявания от злокачествени новообразувания.
2. Новооткритите регистрирани заболявания от злокачествени новообразувания бележат също нарастване за разглеждания период от 22038 през 1990г. на 31588 през 2012г.
3. Най-честите локализации на злокачествените новообразувания през 2011 и 2012г. са млечна жлеза, храносмилателни органи и пикочна система.

Литература:

1. Здравеопазване, Кратък статистически справочник 2013 г.,изд. Министерство на здравеопазването, Национален център по общественото здраве и анализи, София, 2013, 22-24
2. <http://medpedia.framar.bg>